

19. 5. 2010

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Výše smluvní pokuty ve světle poslední judikatury Nejvyššího soudu ČR

Judikatuře Nejvyššího soudu České republiky (dále jen „soud“) lze připsat k dobru jistou stálost a sjednocující roli v rozhodování celé české soudní soustavy, čímž posiluje právní jistotu ve vztazích a zakládá i potřebnou očekávatelnost autoritativních rozhodnutí coby významný atribut právního státu. Uvedenému se však svým způsobem vymyká náhled na tolik praktickou problematiku smluvní pokuty. Judikatura zde zaznamenala zhruba před deseti lety zásadní obrat při interpretaci ust. § 544 zákona č. [40/1964](#) Sb., občanský zákoník (dále jen „ObčZ“), když konečně uvedenému ustanovení přiřkla dispozitivnost a položila důraz na autonomii vůle stran.

LISSE LEGAL
[attorney at law]

Lisse & partners

Member of The World Jurist Association
Member of The International Bar Association

Soud se po této argumentační linii dobral uznání zákonnosti konstrukce smluvní pokuty jako procentní sazby za určitou dobu prodlení i smluvní pokuty, jejíž výše závisí na jiných proměnných veličinách (např. sazebník jednoho z kontrahentů). Veřejnost zajásala nad mnohonásobným rozšířením možností sjednat smluvní pokutu „na míru“ konkrétním zájmům smluvních stran, mnohdy ovšem nabyla mylného dojmu, že nově proklamovaná autonomie vůle odstranila zcela obecné požadavky na etiku a mravnost ve sjednávání tohoto institutu.

Komplexnost náhledu na smluvní pokutu

Zde se soud projevil výrazně jako sociálně smýšlející orgán, když začátkem tohoto desetiletí striktně odmítl dosud „zaběhlý“ závěr, že smluvní pokuta je sjednána dobrovolně, což samo o sobě je zárukou zachování dobrých mravů a začal více dbát na „přiměřenost“ výše smluvní pokuty vzhledem ke konkrétní fakticitě případu. Inspirativním v této věci je jeho rozhodnutí z poslední doby – ze dne 25.11.2009, sp. zn. 33 Cdo 1682/2007, které v podstatě shrnuje dosavadní vývoj nazírání na přiměřenost smluvní pokuty, a jehož stěžejní právní věta zní: *„Při zkoumání platnosti ujednání o smluvní pokutě z hlediska dobrých mravů je nutno uvážit funkce smluvní pokuty (tj. funkci preventivní, uhrazovací a sankční). V souvislosti s výší smluvní pokuty je třeba, aby pokuta zahrnovala všechny škody, které lze rozumně v daném konkrétním vztahu s porušením určité povinnosti očekávat, musí mít dostatečnou, nikoliv však přemrštěnou pobídkovou výši. Přiměřenost výše smluvní pokuty je třeba posoudit s přihlédnutím k celkovým okolnostem úkonu, jeho pohnutkám a účelu, který sledoval. V úvahu je třeba rovněž vzít výši zajištěné částky, z níž lze také usoudit na nepřiměřenost smluvní pokuty s ohledem na vzájemný poměr původní a sankční povinnosti.“* Soud tímto judikátem shrnul základní kriteria, dle nichž se má posuzovat ona „přiměřenost“ výše smluvní pokuty v jednotlivých případech. Konkrétní část odůvodnění, která dobře demonstruje úvahovou linii

soudu při souzení citované kauzy, uvádím v poznámce.[1] Judikatura, jejíž počátky lze hledat zhruba deset let nazpátek, tak staví na komplexním přezkoumání konkrétního právního vztahu a jednotlivě i v celém souhrnu poměřuje výši sjednané resp. věřitelem požadované smluvní pokuty s obtížně uchopitelnými (stejně tak těžce definovatelnými pojmy) „přiměřenost“ a „dobré mravy“. Přes fakt, že se závěry soudu v těchto otázkách začínají ustalovat, lze konstatovat, že judikatura ve věcech výše smluvní pokuty se i dnes stále intenzivně rozvíjí, a jistě se nejedná o problematiku již vyřešenou či jednoznačnou.

Laikům může uvedené posuzování dle komplexních kritérií působit v praxi obtíže, neboť soud jak vidno nabádá k přihlídnutí k mnoha faktorům konkrétní kauzy a výrazně se brání paušalizování a závěrům typu: smluvní pokuta sjednaná ve výši té a té je za všech okolností nepřiměřená a tudíž neplatná. Závěr rozhodnutí soudu ze dne 30.5.2007, sp. zn. 33 Odo 438/2005, lze tak uvedenou optikou posuzovat jako ojedinělý: *„Smluvní pokuta sjednaná ve výši zhruba 0,5 % denně z dlužné částky je posuzována jako platné ujednání, které je v souladu s dobrými mravy, ujednání o smluvní pokutě ve výši 1 % denně je považováno za neplatný právní úkon, který se přičí dobrým mravům.“* Účelem tohoto příspěvku je tak souhrnným (leč výrazně instantním) způsobem uvést základní aspekty, z nichž soud v poslední době usuzuje na mravnost výše smluvní pokuty.

Zabývat se budu ovšem jen občanskoprávní dimenzí smluvní pokuty, neboť problematika moderace smluvní pokuty je samostatnou kapitolou, která by nevhodně rozšiřovala rámec tohoto příspěvku. Jen na okraj tedy shrňme, že u smluvní pokuty v režimu občanského zákoníku tak platí, že soud nemůže nijak měnit výši smluvní pokuty, ani ji v části přiznat a v části zamítnout, jak důrazně uzavřel soud v rozhodnutí ze dne 25.10.2007, sp. zn. 26 Odo 371/2006: *„Stejně jako lze ujednání o smluvní pokutě podle § 39 obč. zák. posoudit z hlediska souladu nebo rozporu dohodnuté výše smluvní pokuty s dobrými mravy toliko jako platné či neplatné, tzn. bez možnosti shledat je neplatné jen ve výši přesahující rámec dobrých mravů, může být obdobně i výkon práva na smluvní pokutu podle § 3 odst. 1 obč. zák. pouze v souladu či v rozporu s dobrými mravy.“*

V prvé řadě je třeba si uvědomit, že institut smluvní pokuty je tradičně v západní Evropě (i v common law, kde jsou primárně sankční ujednání přímo zakázána) chápán jako paušalizovaná náhrada škody, kde funkce sankční je výrazně zatlačena funkcí reparační a zajišťovací. Smluvní pokuta tak historicky nastupuje vždy až v souvislosti se vznikem škody a při úvahách o aprobovanosti její výše se soudci zabývají primárně proporcionalitou mezi výši sjednané náhrady a maximální výší škody, kterou bylo možno v době uzavření smlouvy předvídat. Díkce českého ust. § 544 odst. 1 ObčZ se sice od tradičního modelu odlišuje tím, že povinnost platit smluvní pokutu nepodmiňuje vznikem škody, přesto se zdá, jakoby se český soud nechal ovlivňovat rozhodovací činností západních kolegů při posuzování přiměřenosti výše smluvní pokuty.

Český zákon ani nenaznačuje, ze kterých skutečností lze usuzovat na přiměřenost výše smluvní pokuty. Požadavek přiměřenosti výše smluvní pokuty sice nevyplývá explicitně z ustanovení § 544 a 545 ObčZ přímo věnovaných smluvní pokutě, nýbrž je dovozován o obecně aplikovatelných ustanovení §39 a §3 ObčZ. Prvně uvedené ustanovení míří na samotné ujednání o smluvní pokutě. Již právní úkon ujednání musí být v souladu s dobrými mravy, jinak je absolutně neplatný. Tento základní předpoklad je doplněn § 3 ObčZ, který jakoby jedním dechem dodává, že třebaže je ujednání o smluvní pokutě platné, nelze připustit takový výkon práva, který by v konkrétním případě byl nepřiměřený a odporoval dobrým mravům.

Obtížná interpretace „dobrých mravů“ pro potřeby smluvní pokuty

Z uvedeného je nabíledni, že alfou i omegou předmětného posuzování je výklad mlhavého pojmu „dobré mravy“. V již citovaném rozhodnutí sp. zn. 33 Cdo 1682/2007 podal soud zatím snad

nejzvrubnější výklad tohoto pojmu přímo s ohledem na subsumpci výše smluvní pokuty. Uzavřel zde: „Právní úkon se přičí dobrým mravům, jestliže se jeho obsah ocitne v rozporu s obecně uznávaným míněním, které ve vzájemných vztazích mezi lidmi určuje, jaký má být obsah jejich jednání, aby bylo v souladu se základními zásadami mravního řádu demokratické společnosti. Dobré mravy netvoří společenský normativní systém, nýbrž jsou spíše měřítkem etického hodnocení konkrétních situací odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti, poctivého jednání apod. Dobré mravy jsou vykládány jako souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních. Ke konkretizaci takto obecně stanovených pravidel je třeba užít dalších vodítek, ze kterých lze usoudit, co je ve vztahu ke smluvní pokutě v souladu se společenskými, kulturními a mravními normami.“ S jistou simplifikací a zobecněním si tak lze pod „mravním jednáním“ pro potřeby práva představit právní jednání stran smlouvy, které vykazuje takové mravní a etické kvality, že je většinou společností označeno jako slušné, poctivé či správně ve smyslu dosažení účelu právní interakce, a jako takové je aprobováno.

Jak již bylo výše uvedeno, soud se brání vytváření černobílých konstrukcí mravní/nemravní. To jen potvrzuje rozhodnutí z poslední doby – ze dne 12.2.2009, sp. zn. 33 Odo 872/2006, v němž soud uzavírá: „Úvaha, zda konkrétní smluvní ujednání je či není v rozporu s dobrými mravy, se odvíjí od posouzení všech zvláštností každého případu individuálně a závěry v konkrétním případě tak lze jen velmi obtížně zobecnit.“ Na jaká kritéria tedy soud klade důraz při své rozhodovací činnosti?

Kritéria pro posouzení přiměřenosti výše smluvní pokuty

V případě konstrukce smluvní pokuty coby procentní sazby z dlužné částky za stanovenou dobu prodlení to určitě bude délka prodlení. Ovšem v tom smyslu, že nelze favorizovat dlužníka tím, že věřiteli nebude přiznána smluvní pokuta, která nabyla značného rozsahu právě jen kvůli dlouho trvajícím prodlení dlužníka. Stručně řečeno: „Na nepřiměřenost smluvní pokuty nelze usuzovat z její celkové výše, je-li důsledkem dlouhodobého prodlení a s tím spojeným navyšováním o jinak přiměřenou „denní sazbu“ smluvní pokuty. Opačný závěr je nepřijatelný, neboť by ve svých důsledcích zvýhodňoval dlužníka...“ [2] Obdobně viz rozhodnutí z poslední doby: „Smluvní strana se nemůže bránit splnění své smluvní povinnosti poukazem na dobré mravy, jestliže mohla zabránit růstu celkové výše smluvní pokuty tím, že by svou povinnost, která je smluvní pokutou zajištěna, splnila v co nejkratší době.“ [3] Dále soud opakovaně a - dá se říci - již konstantně uvádí, že zde musí být jistá proporcionalita mezi výší smluvní pokuty a výší reálně očekávatelných potencionálních škod, čímž přibližuje smluvní pokutu svému tradičnímu pojetí. Brát v úvahu je nutné i výši zákonných úroků z prodlení dle nařízení vlády č. [142/1994](#) Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, neboť extrémní nepoměr mezi touto (třebaže dnešní době cenové realitě neodpovídající - nízkou) sankcí a smluvní pokutou leccos značí o nepřiměřenosti celkové sumarizované sankce.

Z obdobných úvah nejspíše soud vycházel i v rozhodnutí ze dne 27.2.2007, sp. zn. 33 Odo 236/2005, týkající se smluvní pokuty sjednané ve smlouvě o úvěru, když konstatoval, že: „Nepřiměřená a tedy odporující dobrým mravům je (zpravidla) pouze taková výše úroků, která podstatně přesahuje úrokovou míru v době jejich sjednání obvyklou. Toliko konkrétní zjištění, zda a kolikanásobně převyšuje dohodnutá výše úroků horní hranici obvyklé úrokové míry u úvěrů poskytovaných bankami, dovoluje učinit závěr, zda výše úroků přesahuje obvyklou úrokovou míru podstatným způsobem. Teprve stav, kdy tomu tak je, odůvodňuje závěr, že jde o ujednání, které je neplatné pro rozpor s dobrými mravy.“ Soud v konkrétním případě posuzoval adekvátnost výše smluvní pokuty vzhledem k běžné úrokové míře u bankovních úvěrů.

Velmi významným kritériem je i vzájemný poměr původní a sankční povinnosti. Je tedy vždy nutné

zkoumat výši a význam pohledávky, která je takto zajištěna, resp. utvrzena smluvní pokutou. Jinak je tedy nutno pohlížet na smluvní pokutu ve výši 1.000,- Kč za každý den prodlení s vyklizením bytu nájemníkem (dlužníkem) v případě, kdy měsíční nájemné činí 80.000,- Kč a kdy činí 8.000,- Kč. Obdobně nutno rozlišit i „kvalitu“ zajišťovaných povinností - zda je smluvní pokuta sjednána za prodlení s vyklizením bytu po ukončení nájmu (lze označit za zajištění důležité povinnosti) nebo za prodlení kupř. s ohlášením pronajímateli drobných závad.

Dále lze zobecnit, že soud nese fakt „přezajištění“ nepříznivě, neboť - jak soustavně konstatuje - tak snadno vzniká bezdůvodný nepoměr mezi právy a povinnostmi smluvních stran (obvykle výrazně ve prospěch jedné strany - typicky dodavatele ve spotřebitelských smlouvách). V tomto světle soud nepřiznal ani - dle výše uvedeného paušálního závěru soudu - relativně přijatelnou výši smluvní pokuty 0,58 % dlužné částky denně, když v konkrétním případě byly navíc zajištěny zástavním právem k nemovitosti (např. rozhodnutí ze dne 25.10.2007, sp. zn. 26 Odo 371/2006). To jen potvrzuje závěr o nemožnosti paušalizace, jemuž lze jen přitakat.

Resumé aneb: Udrží soud otěže vlastní argumentace?

Z výše uvedeného je zřejmé, že nelze podat taxativní výčet okolností, k nimž soudy mají dle instrukcí „nadríženého“ při rozhodování jednotlivých kauz přihlížet, a v tom je určité kouzlo. Obecně lze uzavřít, že poslední judikatura vrhá potencionální žalobce o zaplacení smluvní pokuty do nejistoty ohledně jejího přiznání, čímž (snad) působí výchovně a obranně před bujením smluv zakládajících do očí bijící nepoměr v právech a povinnostech. Nastavený kurs jen potvrzuje rozhodnutí soudu z loňského roku (sp. zn. 23 Cdo 873/2009 ze dne 26.5.2009; fakt, že šlo o obchodněprávní spor je nyní irelevantní), kde soud kromě zjišťování všech posuzovaných kritérií přistoupil výrazně i k teleologickému výkladu ustanovení § 544 ObčZ, když uzavřel: *„Z účelu smluvní pokuty, jak vyplývá z § 544 a násl. občanského zákoníku a § 300 a násl. obch. zák., je jednak prevence porušování smluvních vztahů, jednak slouží jako paušalizovaná náhrada škody a je i jedním z nástrojů sloužících k zajištění závazků (funkce sankční, kompenzační a zajišťovací). Požadavku, který by opomíjel uvedené funkce smluvní pokuty nebo dokonce zneužíval k poškození dlužníka, je nutno odepřít ochranu.“*

Třebaže lze s výše rozebranými stanovisky soudu v zásadě souhlasit, vkrádá se myšlenka, zda přílišné kladení důrazu na účel institutu, aktuální interpretaci mravného chování a v podstatě subjektivní pojem „přiměřenost“ nepůjde směrem k fakticky stoprocentnímu soudcovskému uvážení (až libovůli) na úkor v úvodu vyzdvihované předvídatelnosti soudních rozhodnutí a právní jistoty smluvních vztahů. Pokud soud udrží současný výklad v jasných mantinelech, věřím, že institut smluvní pokuty se u nás ustálí coby standardní a zřetelný institut smluvního práva, jako tomu je ve staré Evropě.

Mgr. Jan Hrabec

[LISSE LEGAL - Lisse & partners](#)

Štěpánská 633/49
110 00 Praha 1

Tel.: + 420 266 710 100
e-mail: advokat@lisse.cz

[1] „V posuzovaném případě si účastníci ve smlouvách o půjčce 20.000,- Kč ze dne 21. 7. 1998 a 70.000,- Kč ze dne 12. 8. 1998 sjednali smluvní pokutu za každý, byť jen započatý, měsíc prodlení ve výši 4.000,- Kč u první půjčky a ve výši 15.000,- Kč u druhé z nich. Přiměřenost výše smluvních pokut je třeba v daném případě posuzovat především z pohledu zajištěných povinností vrátit ve sjednané lhůtě splatnosti půjčené částky. Mají-li být smluvní pokuty z hlediska jejich souladu s dobrými mravy přiměřené jednotlivým funkcím, které mají plnit, jeví se jejich takto sjednaná výše nepřiměřená. Jak funkci preventivní a sankční, tak funkci reparační by obě smluvní pokuty z hlediska dobrých mravů v dané věci plnily i v případě, kdyby byly sjednány v nižší hodnotě. I tak by byly dostatečným stimulem ke splnění povinností, dostatečně citelnou majetkovou sankcí pro případ, že žalovaná svým povinnostem nedostojí a odpovídajícím zabezpečením žalobce proti případným škodám, které by mu mohly nesplněním zajištěných povinností vzniknout.“

[2] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.7.2007, sp. zn. 32 Odo 1299/2006

[3] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.2.2009, sp. zn. 33 Odo 872/2006

Další články:

- [Nový zákon o veřejných dražbách, aukce a obálkové metody](#)
- [Pohled přes hranice - natáčení pornografických klipů jako důvod výpovědi z nájmu bytu](#)
- [Nařízení EU o umělé inteligenci a jeho dopady na využití jazykových modelů v advokátní praxi](#)
- [Revize zájezdové směrnice: co přináší, co hrozilo a co to znamená pro praxi](#)
- [Kupní smlouva o převodu nemovitosti bez uvedení výše kupní ceny](#)
- [Druhá „tlačítková novela“: povinné tlačítko pro odstoupení od smlouvy](#)
- [Souhlas s veřejným užíváním pozemku jako překážka nároku na bezdůvodné obohacení - nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2541/25](#)
- [Kupní smlouva bez přesného určení kupní ceny](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 36.: Doložka o mlčenlivosti](#)
- [Detekce podezřelého obchodu v kontextu hazardních her](#)
- [AI omnibus](#)